

Woede – verscheurdheid – troost

Ruim twintig jaar geleden (in het seizoen 1974/1975)
deed Gerardjan Rijnders een van zijn eerste professionele regies,
De dame met de camelia's van Alexandre Dumas fils, bij Toneelgroep Baal.
Op dit moment is hij een van de meest toonaangevende
regisseurs van Nederland. Loek Zonneveld doorloopt

Gerardjan Rijnders' oeuvre als regisseur

De tekst is een forse bewerking van een lezing
die Loek Zonneveld tijdens het Theaterfestival 1992 in Den Haag hield
over het werk van Gerardjan Rijnders.

Proloog

'Ik ben een maker van stukken. Ik toon wat ik heb gezien. Op de mensenmarkten heb ik gezien hoe de mens van de mens een handeltje maakt. Dat toon ik. Ik, de maker van stukken. Ik toon hoe ze elkaar bestoken met plannen. Machinegeweren. Met argumenten. Of met geld. Hoe ze elkaar opwachten. Hoe ze voor elkaar een valkuil graven. Vol hoop over wat dat zal opleveren. Hoe ze afspraken maken. Hoe ze elkaar de grond intrappen. Hoe ze beminnen. Hoe ze de buit verdelen. Hoe ze vreten. En gevreten worden. Dat toon ik. Ik, de maker van stukken.'

Net als Bertolt Brecht, die deze (hier licht geparafraseerde tekst) heeft geschreven, is Gerardjan Rijnders een maker van stukken. Net als Bertolt Brecht heeft Gerardjan Rijnders een grondige afkeer van vrijblijvendheid. Brecht vergeleek de makers van inwisselbare kunst en vrijblijvend theater met schilders, die de wanden van ondergaande cruise-schepen met stillevenen beschilderen. Brecht was wel een stuk moralistischer dan Gerardjan Rijnders. Het waren ook andere tijden. Of misschien is dat onzin. Hoe dan ook, wat hen als kunstenaars verbindt, is een niet aflatende twijfel. En het voortdurend stellen van pijnlijke vragen, die allemaal neerkomen op die andere dichtregels van Brecht:

'Dat vraag ik me af: wat voor een koude
Moet er over de mensen gekomen zijn?
Wie toch slaat er zó hard op ze in
Dat ze zo door en door zijn verkild?'

[1] Verkillung & woede

Een van de meest courante vooroordelen tegen, respectievelijk misverstanden rondom



Hamlet, Publiektheater / Kees De Graaff

het theater van Gerardjan Rijnders, is dat het kil, koud en vooral *cynisch* zou zijn.

Raadplegen wij het woordenboek. Het Groot Woordenboek van de Nederlandse taal zegt over 'cynisch': 'schaamteloos en ongevoelig'. Rijnders' werk is stellig één grote studie in schamteloosheid. Maar ongevoelig? Ik neem een betrekkelijk willekeurig voorbeeld. Een unisono, door twee naakte acteurs uitgesproken tekst uit de voorstelling *Ballet*: 'We hebben eigenlijk een hele goeie verhouding. We zijn alles voor elkaar: moeder, vader, minnaar, kind, leraar, baby, groente, zuurstof, dagboek, geheim, bloedbad, strijkijzer, ijskast, vakantie, roes, kots, krant.' De schrijver en regisseur van deze scène zegt er zelf over: 'Ik vind het prachtig, zo'n schar-

minkeltje op zo'n grote vent. Twee naakte mannen, die zeggen: eigenlijk hebben we een hele goeie verhouding. Ik vind het ontroerend, vanzelfsprekend, kwetsbaar, alles, mooi dus.'

De eerlijkheid gebiedt te onthullen dat het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal nóg een omschrijving in petto heeft voor het woord 'cynisch', en dat is: 'sarcastisch'. En verderop wordt dát woord als volgt verklaard: 'bijtende spot, bittere hoon'. Nu komen we in de buurt. Maar niet meer dan dat. Immers, de cynische sarcast (of de sarcastische cynicus) heeft zich erbij neergelegd dat de wereld is zoals ze is. Dat kan dus nooit een kunstenaar zijn. De bewegingen ('krachtlijnen' noemen Vlamingen dat, met een mooier woord) in het werk van Gerardjan Rijnders zijn beslist andere dan 'je ergens bij neerleggen'.

Zeker: ze concretiseren zich op liefdes zonder uitzicht, op uit elkaar scheurende familieverbanden, op machtsvertoon en grof geweld. Niemand communiceert meer gewoon, contact waar nog wat menselijkheid vanaf straalt is zeldzaam. Onredelijkheid voert de boventoon, gezond verstand is met een zaklantaarn te zoeken. Maar de theatermaker Gerardjan Rijnders weigert zich bij dat alles neer te leggen. In de wetenschap dat de complexiteit van het oeuvre van een kunstenaar niet of nauwelijks in woorden te vatten is, komen begrippen als 'verscheurdheid', 'boosheid', 'woede' nog het dichtst in de buurt. Misschien wel juist de pure woede, over dat de wereld is zoals ze is. Woede over het feit dat in het Journaal Somalische scharminkels en Bosnische zwerfkinderen moeiteloos in één ademtocht worden vermeld met de prangende levensvraag, of de mensen die op een bestaansminimum leven, er in 1996 nu 0,4 of